

MARZENA RUSZKOWSKA*

Strategie wspierania zdolnych podopiecznych pieczy zastępczej

Strategies for supporting gifted foster care pupils

Streszczenie

Problematyka dzieci zdolnych dorastających w naturalnym środowisku rodzinnym podejmowana jest dość powszechnie. Zauważalna jest natomiast niewielka ilość badań dotyczących dzieci uzdolnionych przebywających w środowisku pieczy zastępczej. Jednocześnie kwestia posiadania, rozwijania oraz wspierania zdolności jest bardzo istotna zwłaszcza w odniesieniu do wychowanków środowisk zastępczych pozbawionych podstawowego środowiska rozwojowego, jakim jest rodzina. Środowiska zastępcze również mogą skutecznie wspierać potencjał swoich podopiecznych. Publikacja stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, jakie działania wspierające są podejmowane w środowisku zastępczym w odniesieniu do zdolnych podopiecznych. Metodą badawczą wykorzystaną w badaniach są studia przypadków. Badania wskazują na zróżnicowane formy wsparcia zdolnych wychowanków, tj. organizacja dodatkowych zajęć, uzależnionych od zainteresowań czy posiadanych zdolności podopiecznego; pomoc finansową jako tę, która jest im niezbędna do przyszłego procesu usamodzielnienia, wsparcie emocjonalne i wiele innych. Przy czym widoczne są pewne różnice między działaniami pieczy instytucjonalnej i rodzinnej, te drugie bowiem zdecydowanie częściej korzystają z pomocy poradni psychologiczno-pedagogicznych czy organizacji wspierających zdolnych uczniów, chociażby w formie finansowanych stypendiów.

* Zakład Pedagogiki, Akademia Białska im. Jana Pawła II, Polska, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3262-6641>, e-mail: r-ska.marzena@wp.pl.

Słowa kluczowe:

wsparcie, zdolności, piecza zastępcza, dzieci zdolne, podopieczny

Abstract

The issue of gifted children growing up in a natural family environment has been addressed quite widely. However, small amount of research regarding gifted children residing in the foster care environment is noticeable. At the same time, the issue of having, developing and supporting abilities is extremely significant, especially with regard to pupils of foster care environments deprived of their primary developmental environment, which is the family. Foster care environments can also effectively support the potential of their pupils. The publication is an attempt to answer the question of what support activities are undertaken in the foster care environment in relation to gifted pupils? The research method is case studies. The research indicates various forms of support for gifted pupils: the organization of additional activities, depending on the interests or abilities of the pupil or the financial support as the one they need for the future process of independence, as well as emotional support and others. At the same time, some differences are visible between the activities of institutional and family care, as the latter definitely more often uses the help of psychological and pedagogical counseling centers or organizations supporting gifted students, even if in the form of funded scholarships.

Keywords:

support, ability, pupil, foster care, gifted children

1. WPROWADZENIE

Problematyka dzieci zdolnych jest podejmowana dosyć często i analizowana w różnych perspektywach, jednakże badania dotyczą zazwyczaj osób zdolnych dorastających w naturalnym środowisku rodzinnym. Podkreślić należy, iż znaczenie środowiska rodzinnego w kształtowaniu zdolności dzieci i młodzieży należy do jednych z najciekawszych zagadnień podejmowanych m.in. przez badaczy z dziedziny pedagogiki czy psychologii (Dyrda, 2012; Mendecka, 2003, 2019; Nęcka, 2001; Pufal-Struzik, 2018; Stańczak, 2019, 2020; Szmidt, 2009). Zaważalna jest natomiast niewielka ilość badań odnośnie do dzieci uzdolnionych przebywających w środowisku pieczy zastępczej, zarówno w Polsce (Ruszkowska, 2018, 2020, 2022), jak i na świecie (Kothari et al., 2021; Medlin, Jaeger, 2021). Podopieczni pieczy zastępczej (zwłaszcza przebywający w pieczy instytucjonal-

nej) stanowią niejednokrotnie grupę zaniedbaną wychowawczo, edukacyjnie, pozbawioną wzorów osobowych, wartości i priorytetów życiowych (Dworsky, 2015; Matejek, 2022; Pawłowska, Jundził, 2000; Ruszkowska, 2013). Warto wspomnieć, że piecza zastępcza ma charakter tymczasowy, może przybierać formę rodzinną (rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka) bądź instytucjonalną (placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne). Objęcie dziecka jedną z form pieczy zastępczej jest możliwe na okres nie dłuższy niż do osiągnięcia pełnoletności, natomiast w przypadku kontynuowania nauki w szkole, w uczelni, zakładzie kształcenia nauczycieli, u pracodawcy w celu przygotowania zawodowego – za zgodą osoby sprawującej pieczę – okres ten może być wydłużony, nie dłużej jednak niż do ukończenia 25. roku życia (Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, art. 32, Dz.U. z 2023 r. poz. 1426, 1429). Każda z wyżej wymienionych form opieki zastępczej powinna stanowić środowisko wychowawcze, mające kompensować braki w opiece, wychowaniu, edukacji powierzonego jej dziecka, a w przypadku dziecka zdolnego dodatkowo wspierać jego zainteresowania, pasje, uzdolnienia.

2. ROZUMIENIE POJĘCIA ZDOLNOŚCI

Pojęcie zdolności od wielu lat stanowi przedmiot zainteresowań literatury psychologicznej i pedagogicznej, przy czym psychologowie łączą zdolności z wysoką inteligencją, zaś pedagodzy z wysokimi osiągnięciami. Przeglądu definicji zdolności podejmuje się Maria Ledzińska i stwierdza, że funkcjonują one w czterech ujęciach, jako: sprawność czy też biegłość; aktualna bądź potencjalna możliwość wykonania czegoś, maksymalny poziom osiągnięć; względnie trwała cecha procesów poznawczych, które warunkują wysoki poziom osiągnięć jednostki; indywidualne właściwości osobowości jednostki, dzięki którym można kształtować nawyki, sprawności i umiejętności (Dyrda, 2012; Ledzińska, 2010, s. 68; Limont, 2010).

Dla potrzeb publikacji przyjęto, że zdolność to właściwość jednostki odnosząca się do określonego, wąskiego lub (i) szerokiego obszaru jej aktywności i przejawiająca się w ponadprzeciętnym (wykraczającym ponad normę) poziomie zachowań lub realizacji zadań, będących obserwowalnym wyrazem tej aktywności (Muszyńska, 2019, s. 159). Przy czym podkreślić należy, że aktywność może odnosić się do różnych sfer funkcjonowania jednostki: poznawczej, językowej, matematycznej, sportowej, muzycznej, plastycznej i in. (Limont, 2010).

3. PROCEDURA BADAWCZA/METODY/PROBLEMATYKA

Analizom poddano 27 przypadków zdolnych wychowanków środowisk zastępczych przebywających w pieczy instytucjonalnej oraz pieczy rodzinnej. Przy czym procedury wyłaniania przypadków różniły się od siebie, bowiem w odniesieniu do pieczy instytucjonalnej wykorzystano wyniki dwufazowych badań mieszanych mających charakter ilościowo-jakościowy. W pierwszej fazie zrealizowano badania sondażowe w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego i rodzinnego, świeckich i prowadzonych przez siostry zakonne, usytuowanych na terenie sześciu województw: lubelskiego, warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, podkarpackiego, świętokrzyskiego oraz mazowieckiego. W badaniu ilościowym wykorzystano: kwestionariusz ankiety skierowany do podopiecznych (10 lat i powyżej), który uzupełniło 633 wychowanków; następnie przeprowadzono indywidualne wywiady kompletnie kierowane z dyrektorami placówek lub osobami wyznaczonymi przez dyrekcję (najczęściej wychowawcami), najlepiej zorientowanymi w sytuacji poszczególnych wychowanków (łącznie 48 wywiadów); a także Test dla rodziców Davida Lewisa, na który składa się 40 pozycji opisujących cechy dziecka zdolnego (uzupełniono 38 testów), co ostatecznie pozwoliło na wyłonienie 20 przypadków zdolnych podopiecznych, których poddano odrębnym analizom w fazie jakościowej. W ramach badań jakościowych zastosowano studia przypadków, które oparto na wywiadach jakościowych z dyrektorami placówek opiekuńczo-wychowawczych lub osobami wyznaczonymi przez dyrekcję. Badanie miało miejsce w 2020 roku.

Z kolei w pieczy rodzinnej skorzystano z nominacji rodzicielskich (w tej roli rodzice zastępczy), których zadaniem było wskazanie podopiecznych o zdolnościach ogólnych bądź/i kierunkowych. Następnie wykorzystano Zestaw kontrolny do rozpoznawania ogólnych zdolności naukowych G. Lewisa oraz Test dla rodziców Davida Lewisa „Moje dziecko...” służący do rozpoznawania zdolności muzycznych, artystycznych, przywódczych, sprawności intelektualnej oraz zdolności ogólnych. Uzdolnienia sportowe diagnozowano na podstawie wysokich osiągnięć w zawodach sportowych przynajmniej na poziomie regionalnym. Kolejny etap stanowiły wywiady jakościowe z opiekunami zastępczymi. Przy czym podkreślić należy, że badania jakościowe w pieczy rodzinnej stanowią niejako rodzaj pilotażu w celu potwierdzenia zasadności przyjętych narzędzi badawczych i procedur wyłaniania przypadków zdolnych wychowanków na podstawie nominacji rodzicielskich.

Według Earla Babbie'go (2008) wywiad jakościowy jest interakcją pomiędzy prowadzącym wywiad a respondentem. Prowadzący ma ogólny plan badania, jednak nie jest to konkretny zestaw pytań, które należy zadać w ustalonym po-

rządku. Wywiad można traktować jako rozmowę, w której prowadzący kładzie nacisk na pewne tematy. Projekt wywiadu jakościowego jest elastyczny, etapowy i ewolucyjny, co oznacza m.in. modyfikację pytań podczas wywiadu (H. Rubin, R. Rubin, 1997). Krzysztof Rubacha (2008) uważa, że z definicji wywiadu można wyprowadzić dwa kryteria jego klasyfikacji. Po pierwsze jest nim stopień, w jakim badacz kieruje wywiadem, po drugie liczba badanych uczestniczących w wywiadzie. W niniejszych badaniach mamy do czynienia z wywiadem indywidualnym (badacz rozmawia tylko z jednym respondentem) oraz częściowo kierowanym (gdzie badacz przerywa wypowiedzi badanego, zadając mu szczegółowe pytania).

Dla potrzeb publikacji postawiono następujący problem badawczy: Czy i jakie działania wspierające są podejmowane w środowisku zastępczym w odniesieniu do zdolnych podopiecznych? Dookreślono go problemami szczegółowymi: Jak kształtuje się współpraca z różnego typu instytucjami w zakresie wspierania zdolności wychowanków? Czy i jakiego typu trudności napotykają opiekunowie zastępczy w swojej pracy ze zdolnym wychowankiem? Cele podjętych badań można za Tadeuszem Pilchem (2010) uznać za poznawcze i diagnostyczno-wyjaśniające, bowiem zajęto się analizą możliwości wspierania zdolności u wychowanków pieczy instytucjonalnej i rodzinnej, podjęto także próbę wskazania podobieństw i różnic w stosowanych strategiach wspierania zdolności/uzdolnień dzieci i młodzieży.

4. STUDIA PRZYPADKÓW – ANALIZA PODSTAWOWYCH DANYCH

W pieczy instytucjonalnej szczegółowym analizom poddano 20 zdolnych podopiecznych, w tym 14 wychowanków płci żeńskiej i 6 płci męskiej. Najliczniej reprezentowane było województwo podkarpackie: 6 przypadków, 5 wychowanków wywodziło się z województwa mazowieckiego, 4 przypadki z lubelskiego, 3 przypadki z województwa warmińsko-mazurskiego i 2 ze świętokrzyskiego. Wśród wskazanych osób zdolnych dominowali nastolatki i osoby pełnoletnie (19 z 20 analizowanych przypadków), z pobytem w pieczy zastępczej powyżej 5 lat (15 z 20 wskazanych przypadków), posiadający zdolności kierunkowe różnego typu (14 z badanych 20 przypadków), o sprecyzowanych planach edukacyjno-zawodowych (16 z 20 badanych przypadków), wywodzący się z placówek opiekuńczo-wychowawczych usytuowanych w środowiskach miejskich (16 z 20 badanych podopiecznych), największą grupę stanowili wychowankowie świeckich placówek typu socjalizacyjnego (14 osób), pozostałe 6 osób to podopieczni placówek prowadzonych przez siostry zakonne.

Z kolei analizom w pieczy rodzinnej poddanych zostało 7 przypadków, wszystkie z terenu powiatu bialskiego będącego częścią województwa lubelskiego. Badaniami objęto tylko jeden powiat ze względu na pilotażowy charakter badań, które rozpoczęły się we wrześniu 2023 roku. Wszyscy badani wychowankowie byli w wieku 13 lat i powyżej. W grupie tej znaleźli się przede wszystkim uczniowie starszych klas szkoły podstawowej (3 osoby) i szkół średnich (4 osoby). Wszyscy w pieczy rodzinnej przebywają powyżej 5 lat (7 osób), mają sprecyzowane plany edukacyjno-zawodowe, posiadają zarówno zdolności ogólne (4 osoby), jak i kierunkowe (3 osoby), zamieszkują zarówno środowiska wiejskie (4 osoby), jak i miejskie (3 osoby), aktualnie przebywają w rodzinach zastępczych zawodowych (2 osoby) lub rodzinnych domach dziecka (5 osób).

5. STRATEGIE WSPIERANIA ZDOLNYCH PODOPIECZNYCH ŚRODOWISK ZASTĘPCZYCH – PODOBIENSTWA I RÓŻNICE MIĘDZY FORMAMI RODZINNYMI A INSTYTUCJONALNYMI

Wszyscy podopieczni, którzy zostali zakwalifikowani do grupy osób zdolnych, byli świadomi posiadanych uzdolnień/zdolności, wiedzieli też, czego potrzebują, aby móc rozwijać swoje pasje i zdolności. Jednakże, aby umożliwić im ten rozwój, dyrektorzy placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz opiekunowie zastępczy niejednokrotnie musieli włożyć duży wysiłek, aby pozyskać czy wygospodarować środki na ten cel. Dzieje się tak, ponieważ z zapisów Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dn. 9 czerwca 2011 roku wynika, że ustawodawca nie wskazuje w odniesieniu do pieczy instytucjonalnej na możliwość przeznaczania środków finansowych na rozwój zdolności i uzdolnień. Zatem, jak to określają badani dyrektorzy, muszą oni „toczyć boje” o pozyskanie finansów od różnego rodzaju sponsorów, organizacji, fundacji. W pieczy rodzinnej opiekunowie starają się pozyskiwać środki na ten cel z instytucji wspierających zdolnych uczniów, przygotowując stosowne wnioski lub też wygospodarowując je z budżetu domowego, stawiając kwestie wspierania zdolności na czołowym miejscu, decydując one bowiem niejednokrotnie o przyszłości młodego człowieka.

Niemniej jednak niezależnie od pozyskiwanych funduszy wśród najczęściej wymienianych form wspierania zdolnych wychowanków środowisk zastępczych wskazuje się: zakup niezbędnych pomocy naukowych (podręczniki, atlasy, repetytoria); udzielanie podopiecznemu korepetycji przygotowujących do matury i do egzaminów na studia; zakup sprzętu i ubioru sportowego, finansowanie kosztów treningów; zakup sprzętu muzycznego czy akcesoriów plastycznych; opłacanie

zająć w prywatnych szkołach muzycznych czy innych placówkach zajmujących się rozwijaniem pasji, zainteresowań; finansowanie specjalistycznego wsparcia; pozyskiwanie wolontariuszy do pracy ze zdolnym wychowankiem; opłacanie uczestnictwa w obozach specjalistycznych, np. tanecznych, wokalnych, sportowych, teatralnych; ponadto wnioskowanie o stypendia dla zdolnych wychowanków lub ich finansowanie z własnych zasobów oraz wiele innych indywidualnych rozwiązań uzależnionych od rodzaju posiadanych zdolności i możliwości finansowych.

Różnice pomiędzy formami rodzinnymi i instytucjonalnymi odnośnie do kwestii wsparcia zdolnych wychowanków szczególnie widoczne są we współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi pod kątem diagnozowania zdolnych podopiecznych i pracy z nimi. Współpraca ta właściwie nie jest podejmowana w pieczy instytucjonalnej (wystąpiła tylko w jednym przypadku w województwie warmińsko-mazurskim). Natomiast pojawiła się w większości przypadków w pieczy rodzinnej. Dyrektorzy placówek opiekuńczo-wychowawczych stwierdzają, że „dziecko zdolne w pieczy to rzadkość, nawet jeśli przejawia jakieś uzdolnienia, to jest tak zaniedbane emocjonalnie, wychowawczo, z licznymi problemami i po przejściach, że w pierwszej kolejności trzeba się zająć innymi sprawami, na rozwijanie zdolności nie ma już czasu” (województwo mazowieckie). Z podobnego założenia wychodzi dyrektor w województwie świętokrzyskim i dodaje, że „w pierwszej kolejności należy się zająć kwestią zdrowia, bowiem dzieci przychodzą z różnymi schorzeniami, najczęściej bez historii chorób, bez kart zdrowia”. Inny dyrektor z województwa lubelskiego potwierdza: „Nie najlepiej wygląda sytuacja dotycząca współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, bowiem zazwyczaj jest długi czas oczekiwania na wsparcie z tej instytucji oraz rzadkie terminy spotkań”. Zatem przytoczone wypowiedzi potwierdzają, że współpraca placówek opiekuńczo-wychowawczych z poradnią koncentruje się na działaniach terapeutycznych, wychowawczych zwykle nie ma już czasu i energii na pracę pod kątem zdolności, jednakże „wiedza z zakresu pedagogiki i psychologii posiadana przez pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych” w ich ocenie jest wystarczająca, aby samodzielnie potrafić rozpoznać potencjał wychowanków i wspierać ich na wszelkie możliwe sposoby w rozwijaniu swoich pasji i zainteresowań. Wspomnieć należy, iż dodatkowym atutem, który pojawia się tylko w placówkach opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez siostry zakonne, jest przypisanie do każdego dziecka tzw. siostry indywidualnej odpowiedzialnej za jedno konkretne dziecko, jego rozwój, zdrowie, edukację, kontakty z rodziną itp. Natomiast niemal wszystkie badane rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka potwierdzają swoją współpracę z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi

w zakresie rozpoznawania potencjału wychowanka i pod kątem zaleceń do pracy w domu i szkole, w tym również ze zdolnym podopiecznym.

Kolejna zaobserwowana różnica pomiędzy pieczą rodzinną a instytucjonalną dotycząca sposobów wspierania zdolnych wychowanków odnosi się do kwestii współpracy z instytucjami, organizacjami czy fundacjami prowadzącymi działania pomocowe skierowane do uczniów zdolnych. W żadnej z badanych placówek opiekuńczo-wychowawczych nie stwierdzono takiej współpracy, natomiast bardzo często zdarzała się ona w rodzinach zastępczych zawodowych czy w rodzinnych domach dziecka (w 4 na 7 badanych przypadków w pieczy rodzinnej), chociażby w sytuacjach, w których opiekunowie wnioskowali o różnego rodzaju stypendia.

Nie bez znaczenia okazały się również uwarunkowania środowiskowe związane z usytuowaniem placówek opiekuńczo-wychowawczych (chodzi tu przede wszystkim o środowisko wiejskie), bowiem wychowankowie zamieszkujący te środowiska rzadziej korzystali z zajęć dodatkowych, rozwijających ich pasje i zainteresowania. Dzieje się tak dlatego, że samo środowisko lokalne ani małe szkoły wiejskie nie mają oferty zajęć aktywizujących, natomiast miejscowości, w których lokowane są placówki opiekuńczo-wychowawcze, nie są zbyt dobrze skomunikowane z miastem. Co istotne, nie stwierdzono takiej zależności w pieczy rodzinnej, w której miejsce zamieszkania nie stanowiło żadnej bariery, bowiem jeśli jest taka potrzeba, opiekunowie dowożą dzieci i młodzież na zajęcia do miasta.

Podkreślić także należy, iż zdolni wychowankowie pieczy rodzinnej chętniej (częściej) niż zdolni wychowankowie pieczy instytucjonalnej angażują się w życie szkoły, pełnią funkcje w klasie (gospodarz, skarbnik, kronikarz); szkole (samorząd uczniowski); biorą aktywny udział w akademiach szkolnych; są członkami chórów szkolnych; angażują się w prace społeczne i wolontariat (w 5 z 7 badanych przypadków w pieczy rodzinnej i tylko w 5 przypadkach z 20 analizowanych w pieczy instytucjonalnej).

Z analiz wypowiedzi respondentów można wnioskować również o pewnych podobieństwach pomiędzy pieczą rodzinną a instytucjonalną odnoszących się przede wszystkim do współpracy ze środowiskiem szkolnym mającym obok rodziny znaczący wpływ na kształtowanie i rozwijanie zdolności dzieci i młodzieży. Niestety z badań wynika, że środowisko to niejednokrotnie stygmatyzuje dzieci pochodzące ze środowisk zastępczych i kieruje się stereotypami, postrzegając ucznia z pieczy jako osobę problematyczną. Jako przykład posłużyć może fragment wypowiedzi dyrektora placówki zlokalizowanej w województwie lubelskim: „nauczyciele ewidentnie nie radzą sobie z problemami wychowanków, nadużywając przy tym wezwań do szkoły placówkowych wychowawców, aby za nich rozwiązywali trudności wychowawcze, np. uczeń źle się zachowuje, chodzi po klasie

(ponieważ się ewidentnie nudzi), wówczas wzywa się wychowawcę z placówki do szkoły, aby rozwiązał problem”. Ponadto podkreślić należy, iż „oderwanie dziecka od rodziny i środowiska, które zna, powoduje zazwyczaj ogromną traumę, bowiem dziecko traci kontakt z osobami bliskimi, często również z przyjaciółmi, co ma przełożenie na jego zachowanie, zwłaszcza w początkowym okresie zaraz po umieszczeniu w pieczy zastępczej, nauczyciele tego nie starają się zrozumieć” (fragment wypowiedzi opiekuna zastępczego, województwo lubelskie). Podobne problemy dotyczące „stygmatyzowania dzieci z pieczy zastępczej” zauważyła Lilianna Klimek (2008), co według niej przekłada się niekorzystnie na sytuację szkolną, nie mobilizuje do nauki, ich status społeczny w klasie szkolnej jest niski, najczęściej uczniowie ci są izolowani, zajmują pozycję przeciętną. Można zatem uznać, iż podopieczni pieczy zastępczej nie dość, że nie otrzymali wsparcia we własnej rodzinie biologicznej, to nie otrzymują go również w należyтым stopniu w środowisku szkolnym (Schelbe et al., 2019).

Szkoły (szczególnie wiejskie i w małych miasteczkach) nie mają oferty dodatkowych zajęć rozwijających, rzadko posiadają zajęcia skierowane do osób zdolnych i niekoniecznie są one zbieżne z rodzajem zdolności/uzdolnień przejawianych przez podopiecznych pieczy zastępczej. Z wypowiedzi respondentów wynika, iż tylko nieliczne przypadki zdolnych wychowanków otrzymały jakiegokolwiek indywidualne formy wsparcia w środowisku szkolnym i zazwyczaj wynikały one głównie z zaangażowania konkretnych nauczycieli i ich chęci niesienia pomocy wychowankom, w których widzieli potencjał.

Jeszcze inny problem to kwestia odpowiedniej diagnozy sytuacji szkolnej dziecka, z którą często wychowanek trafia do placówki czy rodziny zastępczej. Dzieci te niejednokrotnie są błędnie diagnozowane jako niepełnosprawne intelektualnie bądź z pogranicza intelektualnego, albo przypisywane do grupy ryzyka, a one są „po prostu zaniedbane edukacyjnie i wymagają ciężkiej pracy, a że łatwo się zniechęcają, potrzebują motywacji i wsparcia” (fragment wypowiedzi opiekuna zastępczego, województwo lubelskie). Dopiero gdy dziecko trafi do pieczy zastępczej, kompletowana jest jego dokumentacja, zbierane są informacje o sytuacji edukacyjnej, zdrowotnej, rodzinnej, bowiem dopiero dogłębna diagnoza pozwala określić, jakiego rodzaju pomocy i wsparcia dane dziecko potrzebuje, zatem nie zawsze od razu można dostrzec potencjał wychowanka. Niestety z wypowiedzi opiekunów zastępczych wynika, że szkoła zazwyczaj nie wspiera w należyty sposób zaniedbanych edukacyjnie wychowanków, skłaniając się raczej ku opiniom, diagnozom otrzymanym z poradni psychologiczno-pedagogicznej. Takiej błędnej diagnozy doświadczył jeden badany przypadek z pieczy instytucjonalnej i jeden z pieczy rodzinnej. Jednocześnie ciężka praca opiekunów pozwoliła nie tylko nadrobić

braki i zaległości edukacyjne w tych dwóch przypadkach, ale też osiągać wysokie wyniki w nauce i z powodzeniem odnosić sukcesy w różnych konkursach.

6. WNIOSKI

Z badań wynika, że zdolni wychowankowie pieczy zastępczej mają zazwyczaj sprecyzowane plany edukacyjno-zawodowe już na etapie szkoły podstawowej (dotyczy to przede wszystkim wychowanków rodzinnych środowisk zastępczych), zazwyczaj starają się oni też uczestniczyć w zajęciach rozwijających ich pasje i zainteresowania. Niestety oferta działań stymulujących i wspierających rozwój zdolnych podopiecznych oferowanych przez środowiska szkolne jest raczej uboga, dlatego też placówki opiekuńczo-wychowawcze same starają się aktywizować wychowanków we własnym zakresie, korzystając z utalentowanej kadry bądź wolontariuszy, zaś rodzice zastępczy korzystają z propozycji dostępnych w środowiskach lokalnych. Problemem jest nie tylko brak oferty zajęć w środowisku szkolnym, ale też brak należytej współpracy pomiędzy środowiskiem szkolnym i zastępczym, wynikającym głównie z braku wiedzy nauczycieli na temat specyficznych problemów i trudności dzieci wywodzących się z tych środowisk. Na brak współpracy ze szkołą w sprawach edukacji i wychowania podopiecznych środowisk zastępczych wskazywała również m.in. Józefina Hrynkiewicz (2006). Co za tym idzie, niektórzy badacze (Van Holen et al., 2021; Ruszkowska, 2022) zwracają uwagę na fakt, iż osoby pracujące z dziećmi ze środowisk zastępczych (w tym również nauczyciele) powinny być lepiej zaznajomione z problemami, jakie niesie za sobą pobyt dziecka w pieczy zastępczej, aby podejmować działania wspierające proces edukacyjny tych wychowanków.

Bibliografia

- Babbie, E. (2008). *Podstawy badań społecznych*. Tłum. W. Betkiewicz et al. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dworsky, A. (2015). Child welfare services involvement among the children of young parents in foster care. *Child Abuse & Neglect*, 45, 68–79.
- Dyrda, B. (2012). *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne*. Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Hrynkiewicz, J. (2006). *Odrzuceni. Analiza procesu umieszczania dzieci w placówkach opieki*. ISP.
- Klimek, L. (2008). Obraz własnej osoby wychowanków domów dziecka. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 4, 32–36.

- Kothari, B.H., Godlewski, B., Liscomb, S.T. & Jaramilio, J. (2021). Educational resilience among youth in Foster care. *Psychology in the Schools*, 58(5), 913–934, Wiley Online Library. DOI: 10.1002/pits.22478.
- Ledzińska, M. (2010). *Wiedza na temat uczniów zdolnych i jej edukacyjne konsekwencje*. W: A. Sękowski, W. Klinkosz (red.). *Zdolności człowieka w ujęciu współczesnej psychologii* (s. 63–82). TN KUL.
- Limont, W. (2010). *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*. GWP.
- Matejek, J. (2022). Rodzinna piecza zastępcza nad dzieckiem – formy pomocy i wsparcia w codziennym funkcjonowaniu oraz w sytuacjach trudnych – kryzysowych. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja*, 1(21), 63–79.
- Medlin, A. & Jaeger, A. (2021). Foster Kids Capital. *Journal of College Student Development*, 62(2), 154–168.
- Mendecka G. (2003). Środowisko rodzinne w percepcji osób aktywnych twórczo. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Mendecka, G. (2019). *Doświadczenia rodzinne jako czynnik rozwoju wybitnych twórców*. Difin.
- Muszyńska, E. (2019). *Czynniki i mechanizmy kształtowania się zdolności*. W: E. Piotrowski & M. Porzucek-Miśkiewicz (red.). *Edukacja osób zdolnych* (s. 153–181). Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Nęcka, E. (2001). *Psychologia twórczości*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Pawłowska, R. & Jundził, I. (2000). *Pedagogika człowieka samotnego*. GWSH.
- Pilch, T. (2010). *Strategie badań ilościowych*. W: S. Palka (red.), *Podstawy metodologii badań w pedagogice* (s. 63–78). GWP.
- Pufal-Struzik, I. (2018). W trosce o wszechstronny rozwój potencjału twórczego dziecka w rodzinie. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 4(36), 227–240.
- Rubacha, K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Rubin, H. & Rubin, R. (1997). *Jak zdążyć do celu nie wiążąc sobie rąk. Projektowanie wywiadów jakościowych*. W: L. Korporowicz (red.), *Ewaluacja w edukacji*. Tłum. M. Ciechomski (s. 201–224). Oficyna Naukowa.
- Ruszkowska, M. (2018). Dziecko zdolne w pieczy zastępczej (na przykładzie powiatu białskiego). *Wychowanie w rodzinie*, 18(2), 459–470. DOI: 10.34616/wwr20182.459.470.
- Ruszkowska, M. (2022). *Instytucjonalna piecza zastępcza wobec zdolnych podopiecznych*. Wydawnictwo Akademii Białskiej Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II.
- Ruszkowska, M. (2013). *Rodzina zastępcza jako środowisko opiekuńczo-wychowawcze*. CRZL.
- Ruszkowska, M. (2020). Wybrane aspekty funkcjonowania dziecka zdolnego w pieczy zastępczej. *Przegląd Pedagogiczny*, 2, 232–242. DOI:10.34767/PP.2020.02.15.
- Schelbe, L., Day, A., Geiger, J.M., Piel, M.H. (2019). The state of evaluations of campus-based support programs serving foster care alumni in higher education. *Child Welfare*, 97(2), 23–40.
- Stańczak, M. (2020). „Dialogowe rodziny” – rozważania o komunikacji w rodzinie i postawach rodziców zdolnych dzieci. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 2(42), 124–135. DOI: 10.34766/fetr.v42i2.275.

- Stańczak, M. (2019). *Doświadczenia rodzin w odkrywaniu i rozwijaniu zdolności dzieci. Perspektywa pedagogiczna*. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Szmidt, K.J. (2009). *Rodzinne uwarunkowania rozwoju twórczości dzieci zdolnych*. W: K. Krasoń, B. Mazepa-Domagala & A. Wąsiński (red.), *Intersubiektywność sztuki w recepcji i tworzeniu*. WSA.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Dz.U. z 2023 r., poz. 1426, 1429.
- Van Hoen, F., Van Hove, L., Clé, A., Verheyden, C. & Vanderfaeillie, J. (2021). How do foster children placed in long-term family foster care experience school? *Developmental Child Welfare*, 3(2), 135–149. DOI: 10.1177/25161032211013819.